

IZVEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA NA KOSOVU ZA 2018.

IZVRŠNI PREGLED

Kosovo je parlamentarna demokratija. Ustav i zakoni predviđaju izabrani jednodomni parlament, Skupštinu, koja kada za to dođe vreme bira predsednika čiji predlog kandidata za premijera mora dobiti podršku u Skupštini. U zemlji su juna 2017. održani parlamentarni izbori koje su međunarodni posmatrači smatrali slobodnim i pravičnim. Skupština je 2016. izabrala Hašima Tačija za predsednika.

Civilni organi vlasti su održavali delotvornu kontrolu nad snagama bezbednosti.

Pitanja vezana za ljudska prava uključivala su: prisilna vraćanja; endemičnu korupciju u vladi; krivična dela koja su uključivala nasilje ili pretnje nasiljem upućene novinarima; napade na pripadnike etničkih manjina ili drugih marginalizovanih zajednica, uključujući i od strane bezbednosnih snaga.

Vlada je ponekad preduzimala korake da procesuirala i kazni zvaničnike koji su počinili zloupotrebe u bezbednosnim službama ili na drugim pozicijama u vladi. Mnogi u vladi, opoziciji, civilnom društvu i medijima smatrali su da viši zvaničnici uključeni u korupciju prolaze nekažnjeno.

Deo 1. Poštovanje ljudskog integriteta uključujući zabranu od:

a. Samovoljnog oduzimanja života i ostalih nezakonitih i politički motivisanih ubistava

Nije bilo izveštaja da su Vlada ili njeni službenici počinili samovoljna ili nezakonita ubijanja.

Misija vladavine prava Evropske unije (EULEX) i domaći tužioci nastavili su da do 15. juna procesuiraju predmete ratnih zločina koji su proistekli iz sukoba 1998-1999. Od tog datuma, veći deo izvršnog mandata EULEX-a se završio uključujući i njegove istražne i tužilačke odgovornosti i dodeljivanje svojih sudija na rad u kosovskom pravosudnom sistemu. Novi mandat EULEX-a koji je produžen do 2020. godine, uključivao je praćenje izabranih krivičnih i građanskih predmeta i suđenja, savetovanje Kazneno-popravne službe Kosova i pružanje podrške specijalizovanim većima u Hagu. EULEX je takođe zadržao ograničene izvršne

odgovornosti u zaštiti svedoka i dalje služi kao druga interventna instanca Policiji Kosova (PK).

Specijalno tužilaštvo Republike Kosovo (STRK) je zaključno sa avgustom radilo na istrazi negde oko 100 predmeta ratnih zločina od kojih je otprilike polovina obustavljena jer nije bilo poznato gde se navodni učinioci nalaze.

Vrhovni sud je 11. juna odobrio zahtev Siljeimana Seljimija za ponovljenim suđenjem u takozvanom predmetu „Drenica I“ u kojem je bio osuđen za ratne zločine i vratio predmet na ponovno suđenje Osnovnom sudu u Mitrovici. Posmatrači su videli ovu odluku kao dugogodišnji trend odbacivanja predmeta visokog profila protiv politički moćnih okrivljenih lica ili vraćanja istih na ponovno suđenje nižim sudovima.

Vrhovni sud Kosova je 25. oktobra odbacio žalbu okrivljenih u takozvanom predmetu „Drenica II“ za ratne zločine tako što je poništio odluku Ustavnog suda iz juna koja je odbacila prethodnu osudu. Šestorica osuđenih u predmetima Drenica nikada nisu služili zatvorsku kaznu.

Specijalizovano tužilaštvo Kosova (STK) smešteno u Hagu nastavilo je da istražuje zločine izvršene tokom i nakon sukoba 1999. Sporazum iz 2016. koji pruža pravni osnov za Kosovska specijalizovana veća da vode postupke u Holandiji stupio je na snagu u januaru 2017. STK zaključno sa septembrom nije podigao niti jednu optužnicu.

b. Nestanka ljudi

Nije bilo nikakvih izveštaja o nestancima ljudi od strane ili u ime vladinih organa vlasti.

Međunarodni komitet crvenog krsta (ICRC) je zaključno sa majem vodio kao nestale 1608 lica koja su nestala tokom sukoba 1998-99. i političkog nasilja koje je usledilo. Iako ICRC nije razlikovao nestala lica po etničkoj pripadnosti zbog ograničenja u pogledu poverljivosti, posmatrači su sugerisali da su otprilike 70 odsto sa spiska etnički Albanci, a 30 odsto Srbi, Romi, Aškalije, balkanski Egipćani, Bošnjaci ili Crnogorci.

c. Mučenja i drugih vidova okrutnog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Ustav i zakoni zabranjuje takve prakse i nije bilo nikakvih izveštaja da su ih vladini zvaničnici primenjivali.

Nevladine organizacije (NVO) su tokom godine prijavile nekoliko incidenata u kojima je PK zlostavljala pritvorenike. Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava torture (KRCT) je u aprilu izvestio da su službenici PK pretukli šest pritvorenika u policijskim stanicama u Prištini i Lipljanu nakon njihovog hapšenja na studentskom protestu. Vlasti su navodno zaključno sa julom istraživale ove incidente.

Uslovi u zatvorima i pritvornim centrima

Uslovi u zatvorima i pritvornim centrima su ispunjavali neke međunarodne standarde, međutim značajni problemi su i dalje bili uporni u zatvorima, posebno u pogledu nasilja među zatvorenicima, korupcije, izlaganja radikalnim verskim ili političkim stavovima i medicinske nege koja je bila ispod standarda.

Fizički uslovi: Fizički uslovi su ostali ispod standarda u nekim delovima u zatvoru Dubrava koji je u prvoj polovini godine bio prenaseljen.

Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava torture (KRCT) je tokom godine primio žalbe od zatvorenika u pogledu verbalnog uznemiravanja, nasilja među zatvorenicima i u nekim slučajevima zbog fizičkog maltretiranja od strane zatvorskih službenika uglavnom u zatvoru Dubrava i Pritvornom centru u Lipljanu. KRCT je zaključno sa majem primio osam žalbi od zatvorenika da ih je zatvorsko osoblje verbalno ili fizički zlostavljalo u zatvoru Dubrava i u zatvoru sa maksimalnim obezbeđenjem.

Zbog slabe obuke ili nedovoljnog broja osoblja, vlasti nisu uvek vršile kontrolu nad objektima, prostorijama ili nad zatvorenicima. KRCT je izvestio da su nezakonite droge redovno krijumčarene u kazneno-popravnim zavodima u kojima se procenjuje da su otprilike 30 odsto zatvorenika narkomani. Nije bilo programa lečenja zavisnosti od droge.

KRCT je dokumentovao odlaganja i greške u pružanju medicinske nege zatvorenicima kao i nepostojanje specijalističkog lečenja. U mnogim slučajevima

uslovi su primorali zatvorenike da sami nabave lekove preko privatnih izvora. KRCT je uočio praznine u zatvorskom zdravstvenom sistemu u zatvoru Dubrava i prijavio nedovoljan broj stručnjaka za mentalno zdravlje.

Prostorije i lečenje zatvorenika sa invaliditetom su ostali ispod standarda. Kosovski institut za forenzičku psihijatriju pružao je ograničeno lečenje i smeštaj osobama sa mentalnim invaliditetom. Zaštitnici osoba sa invaliditetom krivili su vladu što je redovno smeštala u istražni zatvor osobe sa dijagnostifikovanim mentalnim i intelektualnim teškoćama sa ostalim pritvorenim licima. Pritvoreni u istražnom zatvoru su bili odvojeni od zatvorske populacije. Zakon propisuje da osuđeni kriminalci sa dokumentovanim stanjima vezanim za mentalno zdravlje budu pritvoreni u objektima namenjenim za lečenje mentalnih bolesti, međutim ovi zatvorenici su često bili smešteni u standardnim zatvorima zbog toga što su ustanove za lečenje mentalnih bolesti bile prenatrpane.

Državno tužilaštvo je nastavilo da preispituje dokaze koji okružuju smrt aktiviste partije Samoopredeljenje Astrita Deharija koji je 2016. navodno izvršio samoubistvo u zatvoru.

Uprava: Vlasti nisu uvek sprovodile propisne istrage maltretiranja. KRCT je uočio da interni mehanizam za podnošenje žalbi predviđen i propisan zakonom nije funkcionisao jer zatvorenici često nisu bili u mogućnosti da prijave zloupotrebe zbog nepostojanja poverljivosti i straha od odmazde. KRCT je takođe uočio da vlasti nisu pružile pisane odluke u kojima se obrazlaže zatvaranje u samicama.

Nezavisno praćenje: Vlada je dozvolila posete nezavisnim posmatračima ljudskih prava, ali je nacionalna Institucija ombudsmana jedina imala stalan i neometan pristup kazneno-popravnim objektima. KRCT i Centar za odbranu ljudskih prava i sloboda morali su da najave 24 časa unapred planirane posete.

d. Samovoljno hapšenje ili pritvaranje

Ustav i zakon zabranjuju samovoljno hapšenje i pritvaranje i propisuju pravo svakog lica da ospori zakonitost svog hapšenja ili pritvaranja na sudu, a Vlada, EULEX i Kosovske snage (KFOR) koje su NATO predvođene međunarodne mirotnorne snage su generalno poštovale te zabrane.

Uloga policije i bezbednosnog aparata

Lokalne bezbednosne snage uključivale su Policiju Kosova i Kosovske bezbednosne snage (KBS) lako naoružane snage u oblasti civilne zaštite koje reaguju u slučajevima nepogoda i humanitarne pomoći, deminiranja, potrage i spasavanja i kontaminacije opasnim materijama. Zakon propisuje da policija operativno deluje pod ovlašćenjem Ministarstva unutrašnjih poslova. Policija je održavala unutrašnju bezbednost uz pomoć EULEX-a kao druge interventne instance u slučaju nereda i KFOR-a kao treće interventne instance. Okolnosti nisu zahtevale od EULEX-a ili KFOR-a da tokom godine obavljaju takvu funkciju. Granična policija kao deo Policije Kosova bila je odgovorna za sprovođenje zakona u vezi upravljanja granicom. Ministarstvo za Kosovske bezbednosne snage upravljalo je KBS-om.

KFOR je bio zadužen da pruži bezbedno i sigurno okruženje i da garantuje slobodu kretanja u zemlji. Zaključno sa februarom, u Misiji bilo je 4 031 vojnika iz 28 zemalja.

Osoblje EULEX-a i KFOR-a nije bilo podložno pravnom sistemu zemlje, nego disciplinskim merama svojih misija i zemalja.

Vlada je ponekad istraživala zloupotrebe i korupciju, iako mehanizmi za to nisu uvek bili podjednako efikasni ili su bili podložni političkom uplitanju. Bezbednosne snage nisu osigurale poštovanje sudskih naredbi kada ih lokalni zvaničnici nisu sprovodili. Mnogi policijski službenici su tokom godine bili uhapšeni po tačkama optužbi za korupciju, ali nekažnjivost je bila problem.

Policijski inspektorat Kosova (PIK), nezavisno telo pri Ministarstvu unutrašnjih poslova je bio odgovoran za preispitivanje žalbi građana na postupanje policije. PIK je zaključno sa julom preispitao 761 žalbi građana na ponašanje odnosno postupanje policije. PIK je okarakterisao 407 ovih žalbi kao disciplinsku povredu i prosledio ih Jedinici za profesionalne standarde Policije Kosova, a u slučaju preostalih 68 žalbi prosudio je da su u pitanju krivični predmeti. Zaključno sa julom, 88 pripadnika policijskog osoblja je bilo pod istragom, dok je devet predmeta preostalih iz 2017. i dalje bilo pod istragom.

Dvadesetorica policijskih službenika PK koji su prethodno bili optuženi za zloupotrebu službenog položaja i mito su tokom godine osuđeni na 241 mesec

zatvora. Kazne za mito kreću se u rasponu od šest do 31 mesec zatvora i propisanom novčanom kaznom u rasponu od 1000 do 3000 evra. (\$1150 - \$3450). Preostalih trideset i devetoro policijskih službenika sklopili su sporazum o priznanju krivice i zaključno sa julom su prolazili kroz suđenje.

Procedure hapšenja i postupanje prema pritvorenicima

Zakon propisuje da policija može da uhapsi osumnjičena lica jedino pomoću naloga za hapšenje na osnovu dokaza koji je izdao sudija ili tužilac, izuzev kada je izvršenje krivičnog dela u toku. Tužioci moraju da u roku od šest sati dostave uhapšenom licu pismeno rešenje sa opisanim delom za koje se lice sumnjiči i pravni osnov za optužbe za koje se terete. Vlasti moraju da izvedu uhapšena lica pred sudiju u roku od 48 sati i moraju pritvorenim licima da obezbede neodložan pristup advokatu po njihovom izboru ili da im advokata obezbedi država. Takođe postoji sistem jemstva, ali ga sudovi retko koriste. Vrlo često pritvorena lica su puštana na slobodu bez jemstva dok su čekala na suđenje.

Osumnjičeni imaju pravo da odbiju da odgovore na svako pitanje u svim fazama istrage, osim na ona koja se tiču utvrđivanja njihovog identiteta. Osumnjičeni imaju pravo na besplatnu pomoć tumača i da dobiju medicinsko ili psihijatrijsko lečenje. Policija ne može osumnjičenim licima da uskrati sredstva i prava na komunikaciju.

Nakon prvog rešenja, sud može da drži lica u istražnom zatvoru 30 dana od dana njihovog hapšenja i može da produži trajanje istražnog zatvora u trajanju do godinu dana. Nakon podizanja optužnice i sve do završetka sudskog postupka, samo pretresni sudija ili pretresno veće mogu da odrede ili ukinu pritvor. Zakon dozvoljava sudiji da odredi kućni pritvor, oduzimanje putnih isprava i prošireno korišćenje jemstva kao alternativne mere istražnom zatvoru.

Iako je policija u nekim slučajevima bila maskirana ili na tajnom zadatku, generalno je vršila hapšenja koristeći naloge za hapšenje. Nije bilo potvrđenih izveštaja da je policija zloupotrebila 48-časovno pravilo, a tužioci su generalno ili uručili uhapšenim licima rešenje sa obrazloženim razlogom hapšenja ili su ih puštala na slobodu. Iako su zvaničnici uglavnom poštovali zahtev za blagovremeno rešavanje predmeta, KRCT je izvestio da su se pritvorena lica povremeno suočavala sa odlaganjima kada advokati nisu bili privremeno na raspolaganju.

Nevladine organizacije su izvestile da vlasti nisu uvek dozvolile pritvorenim licima da kontaktiraju advokate po svom prvom hapšenju i da su u nekim slučajevima dozvoljavali konsultacije s advokatom samo kasnije kada su policijski istražitelji započeli zvanično ispitivanje. U nekoliko slučajeva, pritvorenim licima su navodno omogućeni advokati samo nakon njihovog zvaničnog ispitivanja. Neka pritvorena lica su se žalila da su imala svoj prvi kontakt s advokatom tek po svom prvom pojavljivanju na sudu, iako su tražili advokata.

Zakon ograničava policiju da može da upotrebi silu samo kako bi se „zaštiti život ljudi, sprečio napad, sprečilo krivično delo, sprečilo bekstvo učinioca ili kada druge mere nisu uspešne da se ostvari drugi legitimni cilj policije.“ Zakon takođe predviđa da policija prilikom „upotrebe sile nastoji da se minimalno upliće u prava i slobode osobe i izazove minimalno štetne posledice.“ Specijalna interventna jedinica Policije Kosova je 26. marta povredila 32 ljudi kada je upala na javno okupljanje etničkih Srba u Severnoj Mitrovici na kojem je prisustvovao zvaničnik srpske vlade koji je navodno ušao u zemlju ilegalno. Predstavnicima etničkih Srba u parlamentu zatražili su istragu. Zaključno sa novembrom, status istrage je bio nepoznat.

Medijske kuće su izvestile u maju da su službenici PK neselektivno koristili biber sprej protiv grupe etničkih Srba u Lipljanu nakon međuetničkog incidenta. PIK je zaključno sa julom istraživao ovaj incident.

Istražni pritvor: Dugo trajanje pritvora, kako pre, tako i tokom sudskog postupka i dalje je predstavljao problem. Zakon dozvoljava sudijama da odrede pritvor okrivljenom pre početka suđenja ukoliko postoji dobro osnovana sumnja da će okrivljeni verovatno uništiti, sakriti ili krivotvoriti dokaze; uticati na svedoke, pobeći, ponovo izvršiti krivično delo, ili se uključiti u izvršenje drugog krivičnog dela ili da se neće pojaviti na suđenju. Sudije su rutinski koristile sudski pritvor bez traženja dokaznog opravdanja. Dugi pritvori su se takođe javili kao razlog neefikasnosti pravosuđa i korupcije.

e. Uskraćivanje prava na pravično i javno suđenje

Ustav propisuje nezavisno sudstvo, ali sudstvo nije uvek obezbedilo zakonom propisan proces. Vršenje pravde je po rečima Evropske komisije, nevladinih organizacija i Institucije ombudsmana bilo sporo i nije imalo načine da osigura odgovornost pravosudnih zvaničnika. Pravosudne strukture su bile podložne

političkom uplitanju sa osporavanim naimenovanjima i nejasnim mandatima. Efikasnost u rešavanju predmeta se poboljšala tokom godine, ali sudovi su bili zatrpani starim nerešenim predmetima. Tokom prva tri meseca u godini, sudovi su rešili 60 000 predmeta i primili otprilike 35 000 novih predmeta. Prema rečima Sudskog saveta Kosova zaključno sa julom bilo je 280 000 građanskih, krivičnih, upravnih i privrednih predmeta koji su čekali na suđenje. Osim toga 150 000 prekršajnih predmeta je čekalo na presuđivanje.

Postojao je mehanizam za disciplinski postupak sudija i tužioca, ali je bio neefikasan. Vlasti ponekad nisu uspevale da izvrše sudske naredbe, uključujući one Ustavnog suda, posebno one odluke koje idu u prilog manjinama.

Lokalne vlasti u Dečanima odbile su da sprovedu odluku Ustavnog suda koja potvrđuje vlasništvo Srpske pravoslavne crkve na više od 24 hektara zemlje koja se nalazi uz Manastir Visoki Dečani. Nijedan od zvaničnika koji je bio uključen u neizvršenje naredbe suda nije bio sankcionisan.

Sudski postupci

Zakon propisuje pravično i nepristrasno suđenje i premda je bilo ozbiljnih nedostataka u sudskom sistemu, uključujući slučajeve političkog uplitanja, generalno je poštovalo zakon. Suđenja su javna, a zakon za okrivljena lica propisuje pretpostavku nevinosti, pravo da budu blagovremeno obaveštena detaljno o optužbama, prisutni na svojim suđenjima, da se brane ćutanjem i da ne budu primorana da svedoče ili priznaju krivicu, da se suoče sa svedocima optužbe, imaju uvid u dokaze i da imaju pravnog zastupnika. Okrivljena lica imaju pravo na žalbu. Ova prava se odnose na sve građane bez izuzetaka. Država ne koristi porotna suđenja.

Ustav garantuje pravo na besplatnu pravnu pomoć, međutim, međunarodni posmatrači su izvestili da Agencija za besplatnu pravnu pomoć koja ima mandat da pruža besplatnu pravnu pomoć pojedincima sa niskim prihodom nije bila adekvatno finansirana i da nije funkcionisala kao što je planirano. Agencija nudi besplatnu pravnu pomoć, ali ne vrši zastupanje pred sudom.

Politički zatvorenici i pritvorenici

Nije bilo izveštaja o političkim zatvorenicima ili pritvorenicima.

Gradanske parnice i pravni lekovi

Postoje pravni lekovi za povrede ljudskih prava, ali žrtve nisu bile u mogućnosti da iskoriste ovaj resurs zbog komplikovanih birokratskih procedura i velikog broja zaostalih sudskih predmeta. Pojedinci mogu da se žale sudovima kako bi zatražili obeštećenje ili prestanak trajanja povrede ljudskih prava.

Pojedinci mogu da se obrate Ustavnom sudu za preispitivanje svojih prava na zakonom propisan proces. Ustav uključuje obaveze dogovorene u brojnim međunarodnim konvencijama kao obavezujuće. Pojedinci mogu u skladu s domaćim pravom da takođe predoče navodne povrede ovih konvencija kao i povrede propisnog procesa Ustavnom sudu.

Vraćanje (restitucija) imovine

Konfuzna mešavina zakona, uredbi, administrativnih uputstava i sudske prakse kao i nezakonito ponovno zauzimanje imovine i višestruka potraživanja za istu imovinu nastavili su da komplikuju rešavanje predmeta za vraćanje imovine iz ratnog perioda i nakon toga, gde su više od 96% takvih zahteva podneli etnički Srbi. Privatna lica odnosno građani i verske zajednice su bili u velikoj meri neuspešni u zahtevima za povraćaj imovine koja je bila oduzeta ili konfiskovana tokom jugoslovenske ere.

Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine (KAUVI) ima ovlašćenja da presuđuje u zahtevima i rešava neslaganja između katastarskih dokumenata koja su odneta u Srbiju 1999. i trenutnih kosovskih katastarskih podataka. Podnosioci potraživanja imaju pravo da sudovima podnesu žalbu na odluke.

Kosovska komisija za imovinska potraživanja koja potpada pod KAUVI je zaključno sa oktobrom presudila u 41 849 od 42 749 evidentiranih zahteva, a vlasti su obavestile skoro sve potražioce o ishodu. Komisija je izvestila da su organi Kosovske agencije za imovinu (KAI) izvršili 40 287 svojih odluka. Na ukupno 1 315 odluka Komisije je uložena žalba, dok se 191 i dalje nalazi pred Vrhovnim sudom.

KAUVI je imao poteškoće prilikom izvršenja odluka o iseljavanju bespravnih stanara. Takođe nije imala finansijska sredstva da isplati 3,2 miliona evra (\$3,7 miliona) nadoknade na osnovu 143 potraživanja koja su rešena pozitivno po lica

koja su izgubila svoju imovinu početkom devedesetih godina prošlog veka zbog diskriminacionih stambenih praksi koje su se nepredvidljivo primenjivale u to vreme. Agenciji su isto tako nedostajala finansijska sredstva za rušenje bespravni objekata sagrađenih na zemljištu potražioca nakon što su vlasnicima potvrđena njihova svojinska prava. Agencija je zaključno sa junom podnela 446 krivičnih optužbi tužilaštvu protiv lica koja su ponovno bespravno zauzela imovinu nakon deložacija KAI. Tokom ovog perioda bilo je 458 naloga za deložaciju koji su čekali na izvršenje. Mitrovica je sa 292 slučaja bilo područje u zemlji sa najvećim brojem deložacija koje su čekale na izvršenje, uglavnom koje su uticale na kosovske Albance. Ponovno zauzimanje imovine je i dalje bio problem. Organizacije civilnog društva su prigovarale da zemlja nije imala delotvoran sistem koji bi omogućio raseljenim kosovskim Srbima koji žive van zemlje da podnesu imovinske zahteve i dobiju obaveštenje o odlukama u vezi sa imovinskim potraživanjima.

f. Samovoljno ili neosnovano ugrožavanje nepovredivosti privatnosti, porodice, stana ili prepiske

Ustav i zakon zabranjuju takve radnje i nije bilo izveštaja da Vlada, EULEX i KFOR nisu poštovali te zabrane.

Deo 2. Poštovanje građanskih sloboda, kao što su :

a. Sloboda izražavanja i sloboda štampe

Ustav i zakon propisuju slobodu izražavanja i slobodu štampe. Iako je Vlada generalno poštovala ova prava, bilo je kredibilnih izveštaja koji su ukazivali na to da su pojedini javni zvaničnici, političari, privredni subjekti i verske radikalne grupe zastrašivale predstavnike medija. Mediji su se takođe susretali sa poteškoćama pri dobijanju informacija od vlade i javnih institucija kao što je propisano zakonom. Nezavisna komisija za medije uređuje frekvencije za emitovanje, izdaje licence javnim i privatnim emiterima i uvodi praktične politike u oblasti radio-difuzije.

Sloboda štampe i medija: Nezavisni mediji su bili aktivni i izražavali su raznolike stavove uglavnom bez ograničenja, iako je i dalje bilo prijava da su vladini zvaničnici, neke političke partije, privredni subjekti povezani sa vladom, verske grupe i nezadovoljni pojedinci nastavili da vrše verbalne pritiske na vlasnike medija, pojedine urednike i reportere da ne objavljuju određene priče ili materijale.

Finansijske poteškoće u kojima se nalaze medijske kuće uticale su na uređivačku nezavisnost svih medija izloženih riziku. Iako su neke samoodržive medijske kuće usvojile uređivačku politiku i politiku emitovanja nezavisno od političkih i poslovnih interesa, one medijske kuće sa manje finansijskih resursa su ponekad prihvatale finansijsku podršku iz raznih izvora u zamenu za pozitivno izveštavanje ili za neobjavlivanje negativnih priča koje bi mogle da učine nažao interesima osnivača.

Nasilje i uznemiravanje: Udruženje novinara Kosova i medijske kuće su tokom godine prijavili 16 slučajeva gde su vladini zvaničnici, poslovne interesne grupe ili radikalne verske grupe zloupotrebile slobodu štampe, uključujući fizičke napade, verbalne pretnje upućene novinarima i vršili pritisak na medijske kuće da ne objave određene materijale.

U martu su etnički Srbi u Severnoj Mitrovici napali štapovima albanskog fotoreportera Bljerima Uku tokom izveštavanja o kontroverznoj policijskoj raciji nakon navodne nezakonite posete srpskog zvaničnika zadavši mu lakše povrede. Novinari srpske nacionalnosti koji su pratili isti skup tvrdili su da je PK na njih bacila suzavac, oborila ih na zemlju i uništila njihovu opremu. U toku je istraga policijske racije, ali nije bilo jasno da li su istražitelji ispitivali napade na novinare.

U oktobru, novinari koji su izneli u javnost veliki slučaj prevare sa penzijama prijavili su da su dobili pretnje od visokih političara i anonimnih pozivaoca. Takođe u oktobru, poslanik u Skupštini Miljaim Zeka javno je zagovarao da treba da se kriminalizuje svaki govor koji osporava veterane Oslobođilačke vojske Kosova.

Cenzura i ograničavanje sadržaja: Nije bilo izveštaja o neposrednom cenzurisanju štampanih ili elektronskih medija iako su novinari tvrdili da su pritisci političara i organizovanih kriminalnih grupa često dovodili do samocenzure. Neki novinari su se uzdržavali od kritičkog istraživačkog novinarstva plašeći se za svoju fizičku bezbednost i svoje radno mesto. Novinari su povremeno dobijali ponude za određene finansijske koristi u zamenu za pozitivno izveštavanje ili odustajanje od istrage. Prema navodima UNK, vladini zvaničnici, kao i lica smatrana mogućim kriminalcima su verbalno pretili nekim novinarima zbog opaženog negativnog izveštavanja. Prema navodima nekih urednika, vladine agencije i kompanije su povukle svoje oglašavanje iz novina koje su objavljivale materijal koji ih kritikuje.

Novinari su se žalili na to da su ih medijski vlasnici i rukovodioci sprečavali da ili objave ili emituju priče koje kritikuju vladu, političke stranke ili određene zvaničnike. U nekim slučajevima vlasnici su navodno pretili da će da otpuste novinare ako napišu kritičke izveštaje. Novinari su se takođe žalili da su ih vlasnici sprečavali da izveštavaju o korupciji na visokom nivou u vladi.

Slobodno korišćenje interneta

Vlada nije ograničavala ili prekidala pristup internetu ili cenzurisala sadržaj na internetu i nije bilo verodostojnih izveštaja da je vlada nadgledala privatnu prepisku preko interneta bez propisnog zakonskog ovlašćenja.

Regulatorni organ za elektronske i poštanske telekomunikacije je izvestio da je zaključno sa avgustom otprilike 85,4 odsto svih domaćinstava imalo pristup širokopojasnom internetu.

Akademске slobode i kulturni događaji

Nije bilo vladinih ograničenja u akademskim slobodama ili kulturnim dešavanjima.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Ustav i zakon propisuju slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, a Vlada, EULEX i KFOR su uopšteno poštovali ova prava.

c. Sloboda veroispovesti

Videti Izveštaj Državnog sekretarijata *Međunarodne verske slobode* dostupan na www.state.gov/religiousfreedomreport/.

d. Sloboda kretanja

Zakon propisuje slobodu kretanja u zemlji, putovanje u inostranstvo, emigraciju i repatrijaciju i Vlada je generalno poštovala ova prava. Međutim, blokade na putevima kao rezultat međuetničkih tenzija i realne i opažene bezbednosne

zabrinutosti ponekad su ograničavale slobodu kretanja. Bezbednosne zabrinutosti su takođe ograničile veliki broj raseljenih kosovskih Srba koji su tražili da se vrate.

Vlada je saradivala sa UNHCR-om i drugim humanitarnim organizacijama u pružanju zaštite i pomoći interno raseljenim licima, izbeglicama, izbeglicama povratnicima, azilantima, osobama izloženim riziku da postanu apatridi i ostalim manjinskim zajednicama u teškom položaju.

Kretanje u zemlji: Ibarski most u Mitrovici koji spaja Severnu i Južnu Mitrovicu i dalje je bio zatvoren za vozila, ali je bio u potpunosti otvoren za pešake. Ostali mostovi koji povezuju dva mesta su bili potpuno otvoreni.

Vlada nije smatrala da su lična dokumenta koje je izdala Srbija, a koja nose nazive kosovskih gradova važeća putna dokumenta što je otežalo mnogim pripadnicima zajednice kosovskih Srba da slobodnu putuju u i van Kosova, osim ako ne koriste dva granična prelaza sa Srbijom koja se nalaze u opštinama na severu sa većinskim srpskim stanovništvom. Vlada Turske je odbila da produži pasoše nekim turskim legalnim rezidentima Kosova; ovi pojedinci nisu bili u stanju da putuju van Kosova.

Izgnanstvo: Povratak u zemlju izbeglica Aškalija, balkanskih Egipćana i Roma iz ratnog perioda ostao je problem. Njihovi institucionalni predstavnici bili su uvereni da su društvene predrasude sprečile povratak skoro 400 raseljenih Aškalija, balkanskih Egipćana i Roma koji su ranije bili rezidenti u zemlji i koji su rekli UNHCR-u da su spremni da se vrate iz Srbije, Makedonije i Crne Gore.

Interno raseljena lica (IRL)

Prema podacima UNHCR-a procenjeno je da je 90 0000 lica koja su prethodno boravila u zemlji i dalje raseljeno zbog rata i nakon rata u susednim zemljama. Sve u svemu, 8 367 raseljenih lica (2104 porodica) pre svega kosovskih Srba, upisanih u evidenciju UNHCR-a izrazilo je svoju zainteresovanost da se vrati na Kosovo. Ministarstvo za zajednice i povratak je izvestilo da su se zaključno sa avgustom vratila 370 lica u mesta svog prethodnog prebivališta.

Vlada je u maju dodelila 1,8 miliona evra (\$2,1 miliona) za izgradnju kuća za pripadnike nesrpskih zajednica i obavezala se da će finansirati 23 privremenih prihvatilišta za zbrinjavanje 432 raseljenih lica do 2020. Problemi su i dalje bili prisutni u pogledu dodeljivanja zemljišta za izgradnju kuća, ekonomskih

moгуćnosti i društvene diskriminacije. Prema navodima UNHCR-a, nepostojanje detaljnog popisa stanovništva i odgovarajućeg profilisanja podataka izostavilo je raseljena lica iz zaštite ljudskih prava i razvojnih planova.

Vlada je u januaru usvojila Uredbu o povratku raseljenih lica i trajnim rešenjima utvrđujući minimalne životne uslove za raseljena lica. Uredba je takođe definisala institucionalne odgovornosti, procedure i kriterijume za pružanje pomoći raseljenim licima. Predstavnici povratnika su tvrdili da vlada zaključno sa avgustom nije sprovela uredbu.

Proces povratka u nekim područjima zemlje i dalje je bio otežan bezbednosnim incidentima i oklevanjem primajućih zajednica da prihvate manjinske povratnike. UNHCR je primetio ograničene mogućnosti za interakciju između povratnika i primajuće zajednice kao i nepoverenje povratnika u organe za sprovođenje zakona. Osim toga, povratak manjina sprečen bezbednosnim poteškoćama i zvaničnicima na višestrukim lokacijama često je obeshrabrivao njihov povratak.

STRK je 7. avgusta podigao optužnicu protiv povratnika srpske nacionalnosti Milorada Zajića zbog navodnog spaljivanja domova etničkih Albanaca 1999. godine. Lideri etničkih Srba i drugi posmatrači smatrali su ovu i druge slične optužnice kao pokušajima da se obeshrabre potencijalni povratnici srpske nacionalnosti u područja sa većinskim albanskim stanovništvom.

Uprkos zvaničnim pozivima na povratak raseljenih lica, Vlada nije preduzela korake da ukloni prepreke za ponovno stambeno zbrinjavanje ili pomoć. Takve prepreke uključivale su dodelu zemljišta za stambenu izgradnju, bezbednosne probleme u nekim područjima i ukupan nedostatak socioekonomskih izgleda za povratnike. UNHCR je tvrdio da su vladini programi reintegracije raseljenih lica u velikoj meri neuspešni zbog nepostojanja odgovarajuće procene potreba i neuspeha u odabiru i određivanju prioriteta korisnika na osnovu njihove ugroženosti.

UNHCR je izvestio da je PK zadržao povećano prisustvo u područjima sa povratnicima kako bi se sprečilo međuetničko nasilje. Zaključno sa majem, UNHCR je zabeležio 23 slučaja nasilja nad etničkim Srbima i jedan incident koji je uključivao romske povratnike. U maju su demonstranti bacali kamenje na interno raseljena lica srpske nacionalnosti koji su posetili crkvu u Klini kako bi obeležili verski praznik. Policija Kosova je uhapsila lice optuženo za organizovanje napada.

Zaštita izbeglica

Prisilna vraćanja: Dana 29. marta, na osnovu naloga Kosovske obaveštajne agencije, Specijalna interventna jedinica PK uhapsila je šest turskih državljana sa legalnim boravkom na Kosovu za koje su turske vlasti tvrdile da su pristalice turskog sveštenika Fethulaha Gulena. Agencija ima zakonska ovlašćenja da preporuči deportaciju kada to opravdavaju “okolnosti nacionalne bezbednosti”. Kasnije istog jutra, Odeljenje za državljanstvo, azil i migracije Ministarstva unutrašnjih poslova deportovalo je šest pritvorenika za Tursku, gde su ih turske vlasti teretile za neodređene optužbe. Nevladine organizacije i Institucija ombudsmana tvrdili su da je Vlada uskratila pritvorenicima pravo da zatraže azil ili da ulože žalbu na odluku o deportaciji pred sudom. Nevladine organizacije i opozicioni političari tvrdili su da je ubrzana deportacija bila politički motivisana. Premijer je smenio ministra unutrašnjih poslova i direktora Kosovske obaveštajne agencije kao rezultat incidenta. Parlamentarna istraga i predmet pred Osnovnim sudom u Prištini koji su podnele porodice deportovanih osoba i dalje su pred kraj godine bili u toku.

Traženje azila: Skupština je usvojila Zakon o azilu u maju. Zakon osim postojećih odredaba o dodeljivanju azila ili izbegličkog statusa sada propisuje i privremeni prihvata tražioca azila dok se rešavaju njihovi predmeti i dodeljuje izbeglički status koji uključuje supsidijarnu zaštitu onima kojima je odobrena zaštita kao azilantima na Kosovu.

Prema navodima Ministarstva unutrašnjih poslova zaključno sa 15. julom bilo je 116 zahteva za azil, od kojih su 15 odobreni. Šest lica je tokom godine dobilo izbeglički status. Zaključno sa julom, bilo je 21 zahteva za azil koji su čekali na rešavanje.

Prostorije za prijem u azilantskom centru mogu da prime decu, ali objekat nije imao standardne operativne postupke za postupanje sa decom bez pratnje koja su tražila azil i za utvrđivanje ispunjenosti uslova za dobijanje azila.

Bezbedna zemlja porekla/tranzit: Zakon priznaje koncept bezbedne zemlje porekla u skladu sa međunarodnim pravom, ali on i dalje tek treba da se primeni. Prema navodima UNHCR-a, kosovska definicija bezbedne zemlje porekla je u skladu sa standardima Evropske unije.

Pristup osnovnim uslugama: UNHCR je izvestio da su tražioci azila dobili smeštaj, redovne obroke i odeću, dok su partnerske organizacije UNHCR-a pružile psihološku procenu, usluge savetovanja i pravnu pomoć. Problem je i dalje bio pružanje usluga usmenog prevođenja na većem broju jezika. UNHCR je tvrdio da su zdravstvena zaštita i psihološki tretman i dalje bili neodgovarajući.

Privremena zaštita: Vlada je takođe pružila privremenu zaštitu koja se naziva supsidijarna zaštita pojedincima koji možda ne ispunjavaju uslove da dobiju status izbeglice. Vlada je od nezavisnosti 2008. pa sve zaključno sa junom pružila supsidijarnu zaštitu 14 licima.

Lica bez državljanstva (apatridi)

Zvanične brojke o licima bez državljanstva nisu bile dostupne. Zakon ne sadrži diskriminacione odredbe koje bi mogle dovesti do toga da određene grupe ili lica budu lišena ili uskraćena za dobijanje državljanstva. Deca stiču državljanstvo po osnovu roditelja ili samim rođenjem u zemlji u slučaju dece rođene u roditelja određene manjinske zajednice čije državljanstvo nije dokumentovano. Vladine procedure propisuju naturalizaciju onih lica koji su dobili status lica bez državljanstva ili izbeglica pet godina nakon utvrđivanja statusa.

Zakoni koji se odnose na građansko stanje dozvoljavaju licima bez državljanstva da izvrše upis građanskog stanja, kao što su činjenica rođenja, braka i smrti, ali primena se razlikovala od opštine do opštine. Sposobnost vlade da utvrdi koja lica nemaju državljanstvo i onih čije državljanstvo je neodređeno i dalje je ostala neadekvatna.

UNHCR je tokom godine pomogao broju od 217 lica iz zajednica Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana bez državljanstva. Neregistrovani članovi porodica nisu dobili socijalnu pomoć i penziona prava i nisu mogli da upišu imovinska prava ili da ostvare prava na nasleđenu ili prenesenu imovinu. Deca raseljenih roditelja koja su rođena van zemlje i koja su ušla u zemlju s roditeljima preko readmisije često nisu imala dokumenta, uključujući izvode iz matične knjige rođenih iz mesta svog rođenja. Vlasti su prepoznale problem, ali nisu osmislile sistemsko rešenje. Agencija za civilnu registraciju Ministarstva unutrašnjih poslova je 2015. promovisala besplatan upis činjenice rođenja i zakašnjeli upis ukidajući rok isteka koji bi povukao za sobom novčane kazne ili penale za mnoge usluge registracije etničkih Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana.

UNHCR je izvestio da je oko 600 Aškalija, balkanskih Egipćana i Roma „zakonski nevidljivo” zbog nemogućnosti da dostave dokaze svog rođenja u zemlji. Tokom godine, Agencija za civilnu registraciju pri Ministarstvu obezbedila je izvode rođenih, lične karte i/ili pasoše broju od 50 raseljenih lica sa Kosova koji su živeli u Crnoj Gori.

Deo 3. Sloboda učestvovanja u političkom procesu

Zakon propisuje da građani imaju mogućnost da biraju svoju vladu na slobodnim i pravičnim periodičnim izborima tajnim glasanjem na osnovu univerzalnog i pravičnog prava glasanja.

Srpska vlada je nastavila sa radom nekih nelegalnih paralelnih vladinih struktura u opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom i u područjima sa većinskim goranskim stanovništvom u južnom delu zemlje.

Izbori i politička participacija

Nedavni izbori: Parlamentarni izbori – uključujući i na severnom Kosovu- održali su se juna 2017. Međunarodni i nezavisni posmatrači ocenili su generalno glasanje na izborima kao slobodno i pravično. Kampanja je međutim bila obeležena formama zastrašivanja unutar zajednica kosovskih Srba. Neki kosovski Srbi su navodno vršili pritisak na sunarodnike kosovske Srbe da ne podržavaju druge partije osim prosrpsku Srpsku listu (SL), a kandidati koji ne pripadaju Srpskoj listi bili su pod pritiskom da se povuku iz izborne trke.

Političke partije i politička participacija: U većem delu zemlje političke partije su delovale slobodno i nije bilo značajnih prepreka u registraciji. U četiri severne opštine sa većinskim srpskim stanovništvom, predstavnici opozicije prijavili su pretnje nasiljem od strane stranke Srpska lista koja je povezana sa Srbijom tokom izbora 2017. godine. Partijska pripadnost je ponekad igrala ulogu u pristupu vladinim uslugama i socijalnim mogućnostima i mogućnostima zapošljavanja. U martu su članovi stranke Vetevendosje (Samoopredeljenje) tokom rasprave u zgradi Skupštine bacili suzavac u pokušaju da blokiraju ratifikaciju Sporazuma o demarkaciji granice sa Crnom Gorom. Članovi su bili uhapšeni i nakon toga pušteni. Optužnice nisu bile podignute do kraja godine.

Učešće žena i manjina: Nijedan zakon ne ograničava učešće žena i manjina u političkom procesu i oni su učestvovali. Međutim, nevladine organizacije su

izvestile da je odziv birača među ženama imao tendenciju da bude daleko manji nego kod muškaraca, što je uočeno na izborima 2017. godine.

Zastupljenost etničkih manjina u Skupštini bila je više nego srazmerna njihovom udelu u stanovništvu, ali političke partije koje predstavljaju etničke manjine kritikovale su većinske partije zbog toga što se nisu konsultovale sa njima o važnim pitanjima. Nevladine organizacije saopštile su da se učešće kosovskih Srba gotovo poklopilo sa nacionalnom stopom na izborima 2017. godine, a stranke koje zastupaju zajednice Roma, Aškalja, balkanskih Egipćana, Bošnjaka, Goranaca i Turaka vodile su kampanju slobodno na svojim maternjim jezicima.

Deo 4. Korupcija i netransparentnost vlasti

Zakon propisuje krivične sankcije za korupciju zvaničnika, međutim vlada nije sprovela zakon efikasno. Zvaničnici su ponekad bili uključeni u korumpirane radnje nekažnjeno. Nedostatak efikasnog sudstva i opšta slabost u vladavini prava doprineli su ovom problemu. Slučajevi korupcije su rutinski bili podložni ponovljenim žalbama, a pravosudni sistem je često dozvoljavao da istekne rok zastarelosti bez suđenja na predmetima.

Korupcija: Kosovska agencija za borbu protiv korupcije (KAPK) i Kancelarija glavnog revizora dele nadležnost na suzbijanju korupcije u vladi. STRK je zaključno sa junom primio 44 predmeta od KAPK. Osude po optužbama za korupciju i dalje su predstavljale mali procenat u odnosu na one koji su istraženi i optuženi.

Nevladine organizacije i međunarodne organizacije utvrdile su brojne navodne neuspehe pravosudnog sistema da krivično goni korupciju, navodeći da je samo nekolicina slučajeva podnetih protiv visokih zvaničnika rezultiralo optužnicama. Izrečene kazne visokim zvaničnicima osuđenim za korupciju često su bile blage. Nevladine organizacije su izvestile da su optužnice često bile neuspešne jer su tužioci podnosili netačne optužbe ili su napravili proceduralne greške.

STRK je 6. aprila podigao optužnicu u takozvanoj aferi „Pronto II” protiv bivšeg šefa poslaničke grupe Demokratske partije Kosova (PDK) Adema Grabovcija, ministra za inovacije iz PDK Besima Bekaja i devet drugih političara koji su se teretili za nepotizam u zapošljavanju u javnim institucijama. Suđenje je počelo u novembru.

Specijalni tužilac Eljez Bljakaj koji je radio na slučaju "Pronto" i na slučaju veteranskih penzija podneo je ostavku 13. avgusta navodeći kao razlog političko zastrašivanje i anonimne pretnje smrću. Pre upućenih pretnji, Bljakaj je podneo krivične optužbe protiv visokih zvaničnika zbog njihove navodne uloge u prevarama dajući otprilike broju od 20 000 korisnika status veterana koji nisu za to ispunjavali uslov. Zvaničnici STRK, predsednik Tači i gradonačelnik Prištine osudili su pretnje. Policija je u septembru uhapsila člana Skupštine Škumbina Demaljiaya zbog sumnje da je podstrekivalo nasilje prema Bljakaju, iako zaključno sa novembrom nije podignuta nijedna optužnica. STRK je 14. septembra podigao optužnice protiv skoro desetak zvaničnika u slučaju veteranskih penzija.

Osnovni sud u Prištini je 5. novembra osudio Šukri Biju, bivšeg predsednika opštine Lipljan i još pet lica zbog primanja provizije od ugovarača koji rade za opštinu.

Prijava imovine i prihoda: Zakon obavezuje sve visoke javne funkcionere i članove njihovih porodica da svake godine prijave svoje imovinsku kartu i poreklo svoje imovine. Visoki funkcioneri moraju da prijave promene u imovinskoj karti kada stupaju i kada odlaze sa javne funkcije. Kosovska agencija za borbu protiv korupcije upravlja podacima, potvrđuje imovinske karte i objavljuje ih na svojoj internet stranici. Organi vlasti mogu novčano da kazne funkcionere optužene za manja kršenja ove obaveze ili da im zabrani da obavljaju javnu funkciju u trajanju do godinu dana. Agencija za borbu protiv korupcije je prosledila sve optužbe tužiocima za one koji nisu dostavili svoju imovinsku kartu.

Deo 5. Stav vlasti prema međunarodnim i nevladinim organizacijama koje istražuju slučajeve navodnog kršenja ljudskih prava

Veliki broj domaćih i međunarodnih grupa u oblasti ljudskih prava generalno su radile bez vladinog ograničenja, istražujući i objavljujući svoje nalaze o slučajevima u oblasti ljudskih prava. Vlada je saradivala i ponekad reagovala na njihove stavove.

Vladina tela za ljudska prava: Institucija ombudsmana ima nadležnost da istražuje navodne povrede ljudskih prava i zloupotrebu vladinih ovlašćenja i postupka kao nacionalni preventivni mehanizam za sprečavanje mučenja. Institucija ombudsmana je primarna institucija odgovorna za nadgledanje pritvornih objekata, a njenih sedam terenskih kancelarija su joj omogućavale da održava kontakt sa svim opštinama u zemlji. Kadgod njene preporuke nisu bile ispraćene, Institucija

ombudsmana je mogla da pokrene sudski postupak protiv vladinih tela pred sudovima. Na osnovu ovlašćenja koja joj je skupština dala, Institucija ombudsmana može da podnese podneske prijatelja suda osnovnim sudovima u predmetima povezanim sa ljudskim pravima. Takođe daje preporuke o usklađenosti zakona i ostalim podzakonskim i upravnim aktima, smernicama i praksama.

Deo 6. Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Žene

Silovanje i nasilje u porodici: Zakon kriminalizuje silovanje svih lica, ali se konkretno ne bavi pitanjem silovanja među supružnicima. U skladu sa zakonom, za silovanje je zaprećena zatvorska kazna u trajanju od dve do 15 godina. EULEX je primetio da su sudovi često u slučajevima silovanja primenjivali kazne koje su daleko blaže od zakonskog minimuma. EULEX je utvrdio da sudovi retko preduzimaju korake da zaštite žrtve i svedoke i da ročišta nisu bila zatvorena za javnost kao što je to propisano zakonom.

Odsek Glavnog državnog tužilaštva je pomogao da se obezbedi pristup pravdi žrtvama svih krivičnih dela s posebnim fokusom na žrtve nasilja u porodici, trgovine ljudima, zlostavljanja dece i silovanja.

Prema navodima Mreže žena Kosova, više od dve trećine žena su bile žrtve nasilja u porodici. Zakon tretira nasilje u porodici kao građansku stvar osim u slučaju kada žrtva pretrpi telesnu povredu. Nepoštovanje presude građanskog suda u predmetu nasilja u porodici je krivično delo i delo koje se krivično goni, iako su krivična gonjenja u ovim slučajevima bila retka. Kada su žrtve prijavljivale i tužile, policijska jedinica protiv nasilja u porodici je sprovođila istrage i prosleđivala slučajeve tužiocima, iako je stopa krivičnog gonjenja bila mala. Advokati i posmatrači u sudovima tvrdili su da su tužiocima i sudijama favorizovale ujedinjene porodice u odnosu na zaštitu žrtve, dok su nalozi za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici ponekad dozvoljavali učiniocu da ostane u porodičnom domu dok slučaj čeka na rešavanje. Kazne su često bile blage i kretale su se od sudskih opomena do zatvorske kazne u rasponu od šest meseci do pet godina.

Pravosudni sistem je 2017. godine usvojio rigoroznije procedure kako bi odredio kao prioritet dodeljivanje tužilaca slučajevima nasilja u porodici. Nevladine organizacije su izvestile da je prerano za procenu uticaja ovih promena.

Pjeter Ndrecaj koji je bio optužen i čekao suđenje za krivično delo nasilja u porodici navodno je 8. avgusta ubio svoju ženu i devetogodišnju kći u Đakovici. Rođaci žrtve tvrdili su da je ona kontaktirala PK više puta u mesecima koji su prethodili ubistvu kako bi zatražila pomoć. KP je tvrdila da žrtva nikada nije tražila policijsku zaštitu i rekla da su pokušali sve da pronađu muža nakon što je žrtva prijavila pretnje smrću četiri sata pre ubistva. Incident je izazvao proteste u Prištini i Đakovici. Nevladine organizacije su zahtevale smenu šefa lokalne policije i drugih zvaničnika PK. Osnovni sud u Đakovici je u novembru proglasio Ndrecaja krivim za ubistvo i osudio ga na 24 godine zatvora.

Ministarstvo rada i socijalne zaštite je uključilo jedinicu koja se posvetila isključivo pitanjima porodičnog nasilja. Vlasti i međunarodni donatori obezbedili su pomoć za sedam NVO kako bi se pomoglo deci i ženama žrtvama nasilja u porodici. Na Kosovu je bilo 10 prihvatilišta za žrtve nasilja u porodici, koja su takođe udomljavala žrtve trgovine ljudima i drugih krivičnih dela.

Vlada je 2017. oformila nezavisnu komisiju da verifikuje status i obešteti osobe koje su preživele seksualno nasilje tokom rata. Komisija je zaključno sa julom priznala status i prateću penziju broju od 130 od 645 osoba koje su podnele zahtev. Odbila je 160 zahteva zbog nepotpune dokumentacije. Na 84 odbijena zahteva podnet je zahtev za ponovnim razmatranjem. Preostali zahtevi čekali su na razmatranje. STRK je dodelilo jednog tužioca za slučajeve seksualnog nasilja tokom rata. PK je oformio jedinicu za slučajeve ratnih zločina, uključujući slučajeve seksualnog nasilja tokom rata.

Seksualno uznemiravanje: Zakon definiše seksualno uznemiravanje u građanskom postupku. Iako Krivični zakonik uključuje kao delo seksualno uznemiravanje, ne sadrži specifičan standard ili definiciju. Zakonik predviđa uvećane kazne za seksualno uznemiravanje najosetljivijih žrtava, uključujući žrtve seksualnog zlostavljanja. NVO su smatrale da su raznolike interne procedure i uredbe za prijavljivanje seksualnog uznemiravanja sprečile primenu ovih zakona.

Prema navodima organizacija za prava žena, uznemiravanje na radnom mestu u javnom i privatnom sektoru i javnim institucijama visokog obrazovanja je bilo uobičajeno.

Prinuda u kontroli stanovništva: Nije bilo izveštaja o prinudnom abortusu ili nedobrovoljnoj sterilizaciji.

Diskriminacija: Zakon propisuje da i žene i muškarci imaju isti zakonski status i prava. Zakon propisuje jednaku platu za jednak rad. Zakon propisuje da partneri u bračnim i vanbračnim zajednicama imaju ista prava da poseduju i naslede imovinu, ali muškarci su bili ti koji su obično nasleđivali porodičnu imovinu. U retkim slučajevima, udovice kosovske Albanke, posebno u seoskim oblastima, rizikovale su da izgube starateljstvo nad svojom decom zbog običaja koji traži da se deca i imovina prenesu na porodicu preminulog oca, dok bi se udovica vratila u svoju porodicu po rođenju.

Relativno malo žena se nalazilo na pozicijama višeg nivoa upravljanja u preduzećima, policiji ili Vladi. NVO su tvrdile da su žene često bilo izložene diskriminatorskim praksama u zapošljavanju.

Zapošljavanje na osnovu rodno-polne pristrasnosti: Prema navodima Zavoda za statistiku Kosova, 2017. godine rodni srazmer muškaraca i žena po rođenju bio je 111,2 prema 100. Prema navodima Dečijeg fonda Ujedinjenih nacija (UNICEF), Vlada nije preduzela korake da reši neravnotežu.

Deca

Prijava rođenja: Deca stiču državljanstvo po osnovu državljanstva roditelja ili samim rođenjem u zemlji u slučaju dece rođene u roditelja određene manjinske zajednice čije državljanstvo nije dokumentovano. Oni koji nisu bili registrovani po rođenju su primarno bili iz zajednica Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana. UNICEF je istakao da bi nepostojanje registracije moglo negativno da utiče na pristup socijalnoj pomoći, posebno za repatriranu decu. Deca koja nisu bila upisana smatrala su se da nisu imala državljanstvo.

Zlostavljanje dece: Krivični zakonik konkretno ne kriminalizuje zlostavljanje dece, već se bavi različitim elementima zlostavljanja dece, između ostalog u članovima o seksualnom zlostavljanju, silovanju, trgovini ljudima i dečjoj pornografiji. Kazne se kreću u rasponu od pet do 20 godina zatvora. NVO su pozivale i tražile od Skupštine da usvoji Zakon o zaštiti dece koji bi jasno i isključivo definisao zlostavljanje dece kao zločin. Incidenti zlostavljanja dece u većinskoj zajednici nisu poznati, ali je UNICEF 2015. godine utvrdio da su 30 odsto dece u zemlji i 40 odsto dece iz zajednice Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana bili žrtve zlostavljanja.

Rani i prisilni brakovi: Zakon dozvoljava licima da se venčaju sa navršenih 16 godina života. Dečji brakovi su bili retki, ali su nastavili da se praktikuju u određenim etničkim zajednicama uključujući Rome, Aškalije, balkanske Egipćane i Gorance. Na osnovu vladinog izveštaja čiji fokus je bio na ove zajednice, otprilike 12 odsto dece, uglavnom devojčica, stupile su u brak pre navršene petnaeste godine života.

Seksualna eksploatacija dece: Zakon zabranjuje posedovanje, proizvodnju i distribuciju dečije pornografije. Za lica koja proizvode, koriste ili uključuju dete u pravljenje ili proizvodnju pornografije zaprećena je kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godine. Distribucija, promovisanje, prenos, nuđenje ili pokazivanje dečije pornografije se kažnjava kaznom zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina. Posedovanje ili nabavljanje dečije pornografije se kažnjava novčanom kaznom ili kaznom zatvora u trajanju do tri godine.

Minimalna starosna dob za saglasnost na seksualni čin je 16 godina. Silovanje maloletnog lica je krivično delo za koje je zaprećena kazna zatvora u trajanju od pet do 20 godina.

Međunarodne otmice dece: Zemlja nije strana potpisnica Haške konvencije iz 1980. godine o građanskim aspektima međunarodne otmice dece. Pogledajte „Godišnji izveštaj o međunarodnoj otmici dece od strane jednog roditelja“ Državnog sekretarijata na <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/for-providers/legal-reports-and-data.html>.

Antisemitizam

Prema navodima Jevrejske zajednice na Kosovu u zemlji živi oko 50 jevrejskih porodica. Nije bilo prijava o delima antisemitizma.

Trgovina ljudima

Videti *Izveštaj o trgovini ljudima* Državnog sekretarijata, dostupan na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Lica sa invaliditetom

Ustav i zakon zabranjuju diskriminaciju prema licima sa fizičkim, čulnim, intelektualnim i mentalnim invaliditetom i garantuje jednak pristup obrazovanju,

zapošljavanju i ostalim državnim službama i uslugama. Vlada nije efektivno primenila ove odredbe i lica sa invaliditetom su bila suočena sa diskriminacijom.

Prema rečima organizacije za prava lica sa invaliditetom HandiKos, pristup zdravlju i uslugama rehabilitacije, socijalnim uslugama i pomoćnim aparatima je bio nedovoljan, a fizički prilaz javnim institucijama je i dalje predstavljao problem čak i nakon primene podzakonskih akata i administrativne podrške.

Zakon uređuje prijem osoba u psihijatrijske ustanove i ustanove socijalne zaštite i štiti njihova prava unutar takvih ustanova, ali nije bio primenjen. KRCT je opisao objekte mentalnog zdravlja kao objekte ispod standarda. KRCT je takođe naveo da su prostorije ustanova za mentalno zdravlje prenatrpane.

Nacionalne/rasne/etničke manjine

Bezbednosni incidenti nad kosovskim Srbima su i dalje bili prisutni. Nepoznati napadači su 16. januara ubili istaknutog srpskog opozicionog političara sa Kosova Olivera Ivanovića ispred kancelarije njegove političke stranke „Srbija, demokratija i pravda“ u Severnoj Mitrovici. Ivanović je bio pred ponovnim suđenjem zbog optužnice za ratne zločine. Istraga je bila u toku, ali policija zaključno sa septembrom nije identifikovala nijednog osumnjičenog.

U prvih sedam meseci godine, bilo je 100 incidenta koji su uključivali krađe, provale, verbalna uznemiravanja i nanošenje štete na imovinu kosovskih Srba i Srpske pravoslavne crkve. Međunarodne organizacije su navele najmanje šest incidenata koji su bili jasno etnički motivisani, dok je u ostalim incidentima bilo teško dokazati da su bili etnički motivisani iako su verovatno bili. Vlada je osudila incidente, a PK je pokrenula istrage što je u nekim slučajevima rezultiralo hapšenjem učinilaca. PK je u maju uhapsila etničkog Albanca osumnjičenog za vandalizovanje dve crkve Srpske pravoslavne crkve u opštini Uroševac. Predsednik opštine se obavezao da će opština pokriti troškove popravki.

Ministarstvo Kosovskih bezbednosnih Snaga (KBS) izvestilo je da je 51 lice iz zajednice kosovskih Srba sa juga napustilo KBS u periodu između maja i jula, navodeći kao razlog navodni pritisak srpskih vlasti i lokalnih predstavnika kosovskih Srba. Nije bilo nikakvih prijavljenih ostavki pripadnika KBS iz srpske zajednice koji žive u četiri severne opštine. Uprkos ostavkama, broj kosovskih Srba u KBS i dalje je tri puta veći nego u odnosu na 2015. KBS je naveo da će vršiti dodatno upošljavanje Srba i drugih manjina.

Pristup pravdi za kosovske Srbe se donekle poboljšao tokom godine zbog integracije pravosudnog sistema 2017. godine u četiri opštine na severu sa većinskim srpskim stanovništvom i integracije sudija kosovskih Srba i osoblja u druge osnovne sudove na Kosovu. Loš kvalitet prevoda ili kašnjenje prevoda u sudskim postupcima pred sudovima, veliki broj nerešenih predmeta na severu, neizvršenje odluka, ograničen broj nealbanskog osoblja i nedoslednost prevoda zakonskih propisa na albanski i srpski jezik nastavili su da ugrožavaju propisno vršenje pravde za kosovske Srbe i ostale manjinske zajednice.

Etničke manjine, uključujući zajednice Srba, Roma, Aškalija, balkanskih Egipćana, Turaka, Bošnjaka, Goranaca, Hrvata i Crnogoraca su se suočile sa raznim nivoima institucionalne i društvene diskriminacije u oblastima zapošljavanja, obrazovanja, socijalnih usluga, upotrebe jezika, slobode kretanja, pravo na povratak svojim domovima (za raseljena lica) i ostalim osnovnim pravima.

Zajednice Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana su bile izložene neprestanoj socijalnoj i ekonomskoj diskriminaciji. Često im je nedostajao pristup osnovnoj higijeni, medicinskoj zaštiti i obrazovanju i u velikoj meri su zavisili od humanitarne pomoći za puki opstanak.

Kancelarija za zajednice pri Kabinetu premijera i Institucija ombudsmana primetili su diskriminaciju u zapošljavanju u javnom sektoru u skoro svim lokalnim i nacionalnim institucijama. Iako zakon propisuje da najmanje 10 odsto službenika na lokalnom i nacionalnom nivou budu iz manjinskih zajednica, njihova zastupljenost je ostala ograničena i generalno se odnosila na niže pozicije. Manje zajednice kao što su Goranci, Romi, Aškalije i balkanski Egipćani su bili posebno nedovoljno zastupljeni. Nije bilo pravnih lekova da se reše ove zabrinutosti.

EU, OEBS i nevladine organizacije su prijavile pokušaje univerziteta da diskriminišu prijem i upošljavanje osoba koje nose muslimansku versku odeću, uključujući hidžabe. Zakon zabranjuje nošenje verskih simbola u osnovnim školama, ali statuti protiv diskriminacije štite versku odeću na nivou univerziteta. Lideri islamske zajednice smatrali su da je zabrana verskih simbola u osnovnim i srednjim školama dovela do toga da neke muslimanske porodice ne puštaju žensku decu da pohađaju škole i smatrali su da je zakon diskriminatorski.

Zakon propisuje jednake uslove za svu školsku decu i priznaje učenicima iz manjinskih zajednica pravo na obrazovanje u javnim obrazovnim ustanovama na njihovom maternjem jeziku sve do kraja srednje škole. Ovaj zakon se nije primenjivao. Lideri zajednica Bošnjaka, Hrvata, Goranaca, Crnogoraca, Roma i Turaka su istakli da su njihovim zajednicama nedostajali udžbenici i ostali nastavni materijali.

Kancelarija poverenika za jezike je pratila i izveštavala o primeni zakonskih propisa koji daju jednaki status dvoma službenim jezicima u zemlji, albanskom i srpskom jeziku, kao i jezicima koji se koriste u službenoj upotrebi na lokalnom nivou, uključujući bosanski, romski i turski jezik. Poverenik je izvestio da lokalne opštinske uprave nisu u potpunosti poštovale Zakon o upotrebi jezika. Takođe je primetio nepostojanje prevoda na srpski jezik u većini javnih institucija kao i tokom sudskih postupaka. Sudovi redovno nisu pružali odgovarajuće usluge prevoda okrivljenima i svedocima iz manjinskih zajednica i nisu obezbedili odgovarajući prevod zakona i sudskih dokumenata kao što to propisuje zakon.

Amandmani na administrativne odluke dozvoljavaju Bošnjacima, Romima i Turcima da im se lična dokumenta izdaju na sopstvenom jeziku, ali su se manjinski predstavnici često žalili na slabu primenu.

Dela nasilja, diskriminacija i ostale zloupotrebe učinjene zbog seksualne orijentacije i rodnog identiteta

Ustav i zakon zabranjuju neposrednu ili posrednu diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju. Kada se motiv zločina bazira na rodu, seksualnoj orijentaciji ili opaženoj povezanosti žrtve sa licima koja su meta takve netrpeljivosti, zakon smatra takav motiv kao otežavajuću okolnost.

Prema rečima nevladinih organizacija za ljudska prava, zajednica lezbijki, gejeva, biseksualnih, transrodnih i interpolnih osoba (LGTBI) suočila se sa otvorenom diskriminacijom u zapošljavanju, stambenim pitanjima, utvrđivanjem apatridije i u pristupu obrazovanju ili zdravstvenoj zaštiti. NVO su istakle da je društveni pritisak ubedio većinu lica koja pripada LGBTI zajednici da sakriju svoju seksualnu opredeljenost ili rodni identitet i navela je da je policija bila bezosećajna na potrebe LGTBI zajednice.

Prema navodima nevladinih organizacija, osobe iz LGTBI zajednice zaključno sa

novembrom nisu prijavile niti jedan zločin iz mržnje tokom godine, iako su naglasile da strah od odmazde obeshrabruje prijavljivanje.

Savetodavna i koordinaciona grupa u čijem sastavu su predstavnici osam ministarstava, Kancelarije za dobro upravljanje i dve nevladine organizacije saradivali su na zaštiti i promovisanju prava LGTBI zajednice, uključujući i kroz usvajanje *Nacionalnog akcionog plana za prava LGTBI zajednice na Kosovu 2016-2018*.

Sprovođenje plana je počelo u aprilu i uključuje reviziju školskih udžbenika kako bi sadržali opis ljudskih prava i obuku za službenike PK i socijalne radnike o ljudskim pravima, uključujući LGTBI pitanja. Vladini zvaničnici su signalizirali podršku pravima LGTBI zajednice sponzorišući i prisustvujući brojnim javnim dešavanjima po ovom pitanju.

Društvena stigma oko HIV-a i AIDS-a

Tokom godine nije bilo potvrđenih izveštaja o zvaničnoj diskriminaciji prema licima sa HIV/AIDS-om.

Deo 7. Prava radnika

a. Pravo na udruživanje i kolektivno pregovaranje

Zakon propisuje pravo radnicima da osnuju i da se pridruže nezavisnim sindikatima, kolektivno pregovaraju i stupe u štrajk odnosno obustave rad. Zakon zabranjuje diskriminaciju zbog sindikalne pripadnosti i povredu bilo kojih prava radnika zbog njihovih sindikalnih aktivnosti. Zakon propisuje povratak radnika otpuštenih zbog sindikalnih aktivnosti, uključujući u ključnim službama. Zakon se ravnopravno primenjuje na sve pojedince koji rade u javnom i privatnom sektoru uključujući evidentirane migrante i kućnu posluhu.

Vlasti nisu efikasno sprovele Zakon o radu koji uključuje uredbe i administrativna uputstva koja uređuju radne odnose, uključujući prava na slobodu udruživanja i kolektivno pregovaranje. Prema navodima Udruženja nezavisnih sindikata Kosova (UNSK), resursi, inspekcije i korektivne radnje su bile neodgovarajuće, a kazne nisu bile dovoljne. Zaključno sa majem, Inspektorat rada Ministarstva rada i socijalne zaštite je tokom godine izdao 111 novčanih kazni. UNSK je istakao da ove novčane kazne nisu bile dovoljne da se smanje povrede. Upravni i sudski

postupci su bili zaobilazni i predmet dugih odlaganja ili uloženi žalbi.

Prema navodima UNSK, vlada i poslodavci u zemlji su generalno poštovali pravo na osnivanje i učlanjivanje u sindikatima kako u javnom tako i u privatnom sektoru. Uplitanje političkih partija u sindikalne organizacije i pojedina prava radnika su ostali problem. Prema rečima zvaničnika unije, radnici u javnom sektoru se uobičajeno susreću sa maltretiranjem, uključujući seksualno uznemiravanje i gubitak zaposlenja zbog svoje pripadnosti političkoj partiji. Poslodavci nisu uvek poštovali prava radnih organizacija da se dogovaraju kolektivno posebno u privatnom sektoru. UNSK je prijavio da su mnogi poslodavci u privatnom sektoru u suštini ignorisali zakonske propise o radu. UNSK je takođe istakao da su se nastavile poteškoće u formiranju sindikata zbog mešanja poslodavaca u udruženja i unije radnika posebno u sektorima bankarstva, građevinarstva i hotelijerstva. Predstavnici iz ovih sektora su anonimno rekli UNSK da su poslodavci koristili zastrašivanja da bi sprečili formiranje unija. Inspektorat rada je naveo da tokom godine nije dobio zvanične žalbe o diskriminaciji zaposlenih koji su pokušali da se učlane u sindikate. Inspektorat rada nije bio u potpunosti funkcionalan zbog nedostatka budžeta i nedovoljnog broja inspektora.

b. Zabrana prinudnog ili prisilnog rada

Zakon zabranjuje sve oblike prisilnog ili prinudnog rada. Tokom godine došlo je do pojavljivanja prisilnog dečjeg rada (Videti Deo 7. c).

Vladini resursi, uključujući pravne lekove, nisu bili dovoljni da se osigura poštovanje, da se identifikuju i zaštite žrtve i da se istraže tvrdnje prinudnog ili prisilnog rada. Prema navodima Inspektorata rada do ograničenih istraga, krivičnih gonjenja ili osuda je došlo zbog neodgovarajućih resursa. Kazne iako su bile dovoljno rigorozne u poređenju s onima za ostala teška krivična dela nisu bile dovoljne da spreče prisilni rad. Zaključno sa julom, vlasti nisu udaljile nijednu žrtvu od prisilnog rada.

Videti takođe *Izveštaj o trgovini ljudima* Državnog sekretarijata, dostupan na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

c. Zabrana dečijeg rada i donja starosna granica za zasnivanje radnog odnosa

Minimalna starosna dob za zaposlenje je 15 godina, pod uslovom da zaposlenje nije štetno i da ne ide na štetu pohađanja škole. Ukoliko postoji verovatnoća da posao može da ugrozi zdravlje, bezbednost ili moral mlade osobe, zakonska minimalna starosna dob je 18 godina. Propisi zabranjuju eksploataciju dece na radnom mestu, uključujući prinudni ili prisilni rad. Vlada je takođe imala Nacionalno telo protiv trgovine ljudima koje je istraživalo slučajeve u kojima su deca bila predmet trgovine u svrhu rada.

Inspektori neodložno obaveštavaju poslodavce kada pronađu da maloletna lica rade u opasnim uslovima. Zaključno sa majem, opštinski centri za socijalni rad (OCSR) prijavili su Ministarstvu rada i socijalne zaštite (MRSZ) 52 slučaja maloletnih lica koji rade u opasnim radnim uslovima. Od ovog ukupnog broja, 38 su bili deca koja su bila uključena u prosjačenje, 11 u radu na ulici i troje dece u vađenju ruda. Sva deca od ovih 38-oro su udaljena od aktivnosti dečijeg rada. Ministarstvo rada i socijalne zaštite je primetilo da su centri za socijalni rad često pogrešno prijavljivali slučajeve maloletnih lica koji rade u opasnim uslovima zbog slabog razumevanja novog alata za istovremeno prijavljivanje MRSZ i CSR.

Zakon propisuje dodatne kazne za poslodavce koji uključuju decu u nezakonite radne poslove i za porodice koje ne ispunjavaju svoje roditeljske obaveze kao rezultat ilegalnog zapošljavanja maloletnika. Zakon dozvoljava vlastima da dete udalji iz doma, ako se utvrdi da je to u najboljem interesu deteta.

Koalicija NVO za zaštitu dece (KOMF) je prijavila da deca koja rade u sektorima poljoprivrede i vađenja rude su se susrela sa opasnostima povezanim sa korišćenjem poljoprivrednih mašina i vađenja ruda i teško dostupnim mestima ispod zemlje. KOMF je takođe prijavio da je rad dece u poljoprivrednim aktivnostima i dalje bio uporno prisutan kao tradicionalna aktivnost. Vladini centri za socijalni rad izvestili su da deca koja su bila uključena u poljoprivredne aktivnosti nisu bila sprečena da pohađaju školu. KOMF je takođe prijavio da je ukupan broj dece koja prosi nepoznat. Iako je većina dece retko bila jedini glavni prihod svojim porodicama, dečji rad je služio kao glavni doprinos nekim porodičnim prihodima.

Mlađa deca u seoskim oblastima su često pomagala svojim porodicama u poljoprivrednim radovima i to obično tokom školskih časova. Deca u gradovima su često radila na različitim bespravnim gradnjama ili u prodaji, kao što je prodaja novina, cigareta i telefonskih kartica za dopunu kredita na ulicama. Neka deca su takođe bila uključena u fizički rad kao što je transport robe.

Videti *Nalaze o najgorim oblicima dečijeg rada*, Ministarstva rada SAD dostupno na www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

d. Diskriminacija u pogledu zaposlenja i zanimanja

Diskriminacija u zapošljavanju i zanimanju u pogledu pola, rodnog identiteta, invaliditeta, veroispovesti, političke pripadnosti i i manjinskog statusa se javljala u svim sektorima (Videti Deo 6). Tokom godine UNSK je primio prijave od sindikata radnika i pojedinaca koji su takođe tvrdili diskriminaciju na osnovu starosne dobi i porodičnog stanja. UNSK i zvaničnici sindikata su primetili da je zapošljavanje, posebno u javnom sektoru često zavisilo od političkog statusa ili političke pripadnosti. Zvaničnici sindikata su prijavili ostala maltretiranja, uključujući seksualno uznemiravanje na osnovu političke pripadnosti. UNSK je takođe prijavio slučajeve poslodavaca koji diskriminišu ženske kandidate tokom razgovora za posao i nezakonito otpuštaju žene zbog toga što su u drugom stanju ili što traže porodiljsko odsustvo.

Međunarodni posmatrači su izvestili o diskriminaciji zapošljavanja na univerzitetima prema pojedincima koji nose hidžab ili neke druge simbole Islama. Univerziteti su ponekad odbijali kandidate po ovoj osnovi, opravdavajući praksu kao napor u borbi protiv radikalizacije.

e. Prihvatljivi uslovi rada

Minimalna zarada koju je odredila Vlada je bila viša od zvanične granice siromaštva. Zakon predviđa mesečne beneficije u iznosu do 120 evra (\$138) za porodice koje ispunjavaju uslove za socijalnu pomoć i do 40 evra (\$46) za pojedince. Porodice i pojedinci bi takođe mogli da dobiju popust na utrošenu električnu energiju do 400 kilovat-časova i besplatnu zdravstvenu zaštitu.

Zakon propisuje da standardna radna sedmica ima 40 sati, zahteva periode odmaranja, ograničava broj redovnih radnih sati na 12 sati dnevno, ograničava prekovremeni rad na 20 sati sedmično i 40 sati mesečno, zahteva isplatu premija za prekovremeni rad i zabranjuje prekomerni obavezni prekovremeni rad. Zakon propisuje 20 dana plaćenog odmora godišnje za zaposlene i 12 meseci delimično plaćenog porodiljskog odsustvovanja. Zakon o radu propisuje zdravstvene i bezbednosne standarde i primenjuje se na sve delatnosti u zemlji.

Inspektori Ministarstva rada su bili odgovorni za primenu svih standarda u oblasti rada uključujući one koji se odnose na plate, sate i zdravlje i bezbednost na radu. Sindikati i Inspektorat rada su smatrali da su novčane kazne dovoljne, ali su naveli da nema dovoljan broj inspektora da na efikasan način prati formalni i neformalni sektor.

Prema rečima Inspektorata rada i UNSK, Zakon o radu je sveobuhvatan i njegove odredbe o radnim satima su adekvatne za jednaku zaštitu radnika u javnom i privatnom sektoru. Prema rečima UNSK nepostojanje vladinog izvršenja proističe iz nepostojanja sindikalnih radnika kao i zbog toga što Inspektorat rada ima ograničenja u pogledu resursa i kapaciteta.

Prema navodima UNSK, poslodavci se nisu pridržavali standarda zvaničnih radnih sati koji pružaju jednake standarde zaštite za radnike u privatnom i javnom sektoru. UNSK je naveo da vlada nije vršila nadzor i izvršenje, posebno u pogledu standardne radne sedmice i obaveznog plaćenog i neplaćenog prekovremenog rada. Mnogi pojedinci radili su duže radne sate u privatnom sektoru kao „poslovni odnos po slobodnoj volji“, bez ugovora o radu, redovne plate ili penzionog doprinosa. UNSK je prijavio da su poslodavci otpuštali radnike bez razloga što je u suprotnosti s zakonom i da nisu poštovali praznike radnika. Inspektorat rada je zaključno sa majem primio 515 zvaničnih žalbi u pogledu povrede prava radnika u privatnom i javnom sektoru. Organizacije za prava žena su prijavile da se seksualno uznemiravanje i zlostavljanje javljalo na radnom mestu, ali da se nije prijavljivalo zbog straha od otpuštanja ili odmazde.

Iako zakon propisuje zaštitu zdravstvenih i radnih uslova zaposlenih, privatne i javne institucije ponekad nisu poštovale to. Zvaničnici inspektorata rada i UNSK su prijavili poteškoće u dobijanju tačnih informacija o poštovanju jer su radnici njima veoma retko obelodanjivali probleme zbog straha da će izgubiti svoj posao. Inspektorat rada je zaključno sa majem prijavio osam fatalnih ishoda na radnim mestima u privatnom i javnom sektoru.

Nijedan zakon specifično ne dozvoljava zaposlenom da napusti radno mesto usled opasne situacije na radnom mestu, ali zakon traži od svakog poslodavca da obezbedi odgovarajuće radne uslove za sve zaposlene shodno radnim uslovima. Prema navodima Ministarstva rada, neformalni dogovori na relaciji poslodavac-zaposleni mogu da reše pitanje kada i pod kojim okolnostima zaposleni može da napusti radno mesto zbog opasne situacije na radnom mestu. Državne institucije

nisu pratile ove dogovore. Prema rečima stručnjaka, kršenje standarda u pogledu plate, prekovremenog rada, zdravlja i bezbednosti na radu je bilo zajedničko i za muškarce i za žene, kao i za strane radnike migrante, posebno za one koji su se susreli sa opasnim radnim uslovima i eksploatacionim radnim uslovima.